
А. К. Мартиненко
Б. А. Мартиненко

**МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ
1945-1975 років**

Навчальний посібник

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*

Київ

2006

УДК
ББК 66.4 (О) я 73
М29

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів
(лист №14/18.2-2834 від 29.12.2004 р.)*

Рецензенти:

Голуб В. Й, доктор історичних наук, професор;
Рижков М. М., кандидат історичних наук, доцент.

Мартиненко А. К., Мартиненко Б. А.

М 29 Міжнародні відносини 1945-1975 років: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Видавництво Ліра-К, 2004. — 366 с

ISBN 966-7486-15-X

Навчальний посібник містить курс лекцій з міжнародних відносин 1945-1975 рр. Розрахований для студентів спеціальності «Міжнародні відносини» вищих навчальних закладів.

ББК 66.4 (О) я 73

ISBN 966-7486-15-X

© Мартиненко А. К.,
Мартиненко Б. А., 2004
© “Ліра-К”, 2006

ЗМІСТ

Коротка передмова 7

ЧАСТИНА 1. Формування ялтинсько-потсдамської системи і біполярності в світі 9

РОЗДІЛ 1. Друга світова війна як передумова виникнення ялтинсько-потсдамської системи післявоєнного устрою світу. 9

Підготовка війни (10).

Війна на Заході в 1940 р. (11).

Як Черчілль і Рузвельт полюбили „дядечка Джо” (12)

Українська проблема у другій світовій війні (14).

Зміна сил на міжнародній арені внаслідок другої світової війни (15).

Становлення ялтинсько-потсдамської системи (16).

РОЗДІЛ 2. Складні умови післявоєнного устрою 18

Дві післявоєнні „правди” (18).

Післявоєнні зовнішньополітичні розрахунки супердержав (19).

Виникнення терміну „холодна війна” (22).

РОЗДІЛ 3. Влаштування післявоєнного устрою в Європі 23

Найперші післявоєнні завдання переможців (23).

Створення Організації Об’єднаних Націй (ООН) (23).

Покарання воєнних злочинців (24).

Укладення мирних договорів з сателітами і союзниками Німеччини (27).

Рада міністрів закордонних справ (РМЗС) (28)

Паризька мирна конференція 1946 р. (31).

Мирні договори з сателітами і союзниками Німеччини (31).

Дунайська конференція в Белграді 1948 р. (34).

РОЗДІЛ 4. Боротьба СРСР за свої інтереси — передумова виникнення „холодної війни” 37

Політика СРСР в країнах Східної Європи (37).

Політика СРСР щодо Ірану (39)

Претензії СРСР щодо Туреччини (41)

Грецька проблема (42)
Розрив між СРСР та Югославією (44)
РОЗДІЛ 5. Заходи Заходу проти розповсюдження соціалістичної системи - виникнення „холодної війни” 47
Перші тривоги (47)
Доктрина Трумена, (50)
„План Маршалла” (51). Офіційна відмова США від ізоляціонізму (54). Створення НАТО (54).
РОЗДІЛ 6. Контрзаходи СРСР проти „американського наступу” 58
Створення Комінформу (58)
Створення Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ) (59)
Атомна проблема (60).
РОЗДІЛ 7. Німецька проблема в умовах створення біполярності світу (1945-1949 рр.). 63
Становище в окупаційних зонах Німеччини (63)
Обговорення німецького питання на сесіях РМЗС (65)
Створення двох німецьких держав. Перша Берлінська криза (68)
Саарське питання (70)
Загальні висновки (73)
РОЗДІЛ 8. Післявоєнний устрій на Далекому Сході та в Тихоокеанському регіоні в умовах виникнення біполярності світу 74
Японська проблема (74)
Створення Сполученими Штатами блоку АНЗЮС (77)
Укладення мирного договору з Японією (78)
Велика китайська проблема (81)
Становлення КНР у світових міжнародних відносинах (86)
Корейська проблема (88)
Корейська війна 1950-1953 рр. (89)
Перша „хвиля” деколонізації (94)
Індокитайсько-в'єтнамська проблема (95)
Женевська конференція 1954 р. з корейського та індокитайського питань (98)
Індонезійська проблема/101)
Проблема незалежності Індії та Бірми (104)
Створення блоку СЕАТО/107)
РОЗДІЛ 9. Післявоєнні зміни на Близькому Сході 110
Створення Ліги арабських держав (ЛАД//111)

Єгипетсько-британський конфлікт (112)
Передісторія створення єврейської держави (114)
Створення держави Ізраїль (115)
Перша арабо-ізраїльська війна (117)
РОЗДІЛ 10. Непростий американський регіон 120
Створення Організації американських держав (ОАД//122)
ЧАСТИНА 2. Завершення процесу біполяризації світу. Двоблокове протистояння. 124
РОЗДІЛІ. Європа -Америка/1949-1958рр.). 124
Початок європейської інтеграції (124)
Створення Ради Європи (125)
План Шумана. Створення ЄОВС (127)
Перша післявоєнна зміна влади в супердержавках (128).
РОЗДІЛ 2. Німецька проблема в 1949-1955 рр. Завершення двоблокового розподілу світу 131
Дві німецькі держави (131)
План Плевена (132)
Курс на створення Європейської оборонної спільноти (ЄОС//134)
Друга Берлінська криза (135)
Провал ЄОС (136)
Включення ФРН до НАТО (138)
Створення Організації Варшавського договору (ОВД) (139)
Встановлення дипломатичних відносин між СРСР і ФРН (140)
Вирішення австрійського питання (141).
РОЗДІЛ3. Подальше формування європейської інтеграції.....144
РОЗДІЛ 4. Схід – Захід: сподівання і розчарування /1955-1961 рр.).147
Спроба повернути Югославію до соцтабору (147).
“Дух Женеві” (148)
Події в Польщі та Угорщині в 1956 р. (150)
“Стрелка”, “Белка” і Гагарін (152)
Радянські заклики до “мирного співіснування” (153).
РОЗДІЛ 5. Близький Схід у двоблоковому протистоянні /1949-1958 рр./ 156
Плани створення “Великої Сирії” (156)
Іранська нафтова проблема (157)
Утворення Багдадського пакту (159)
Націоналізація Суецького каналу (161)

Троїста агресія проти Єгипту (163)	
Близькосхідна доктрина Ейзенхауера (165)	
РОЗДІЛ 6. Вплив другого періоду деколонізації на міжнародні відносини	167
Нарада в Коломбо/167)	
Бандунзька конференція 1955 р. (168)	
Утворення “Руху неприєднання” (170)	
РОЗДІЛ 7. Від можливості розрядки до загрози катастрофи..	172
Тенденції розвитку радянсько-американських відносин наприкінці 50-х років/172)	
Напруження в німецькому питанні (175)	
Третя Берлінська криза (177)	
Нарада МІД в Женеві. Візит Хрушова до США. (179)	
Розрив між СРСР і КНР (180)	
Провал ”духу Кемп-Девід” (186)	
Нова спроба врегулювання радянсько-американських відносин (187)	
Четверта Берлінська криза (188)	
РОЗДІЛ 8. Карибська/Кубинська/криза	190
Перетворення Куби на соцдержаву (190)	
Потурання США кубинським „біженцям” (193)	
Світ на межі війни (194).	
<u>ЧАСТИНА 3. Непевний шлях до розрядки</u>	200
РОЗДІЛ 1. Європа – Америка: нелегкий шлях до „мирного співіснування”	200
Особливості радянсько-американських відносин після Карибської кризи (200)	
Порушення де-Голлем єдності на Заході (205)	
Складні процеси європейської інтеграції (209)	
“Комуністична аномалія” в Чехословаччині та її збройне придушення силами ОВД (214)	
“Нова східна політика” Віллі Брандта/218).	
РОЗДІЛ 2. Американська війна в Індокитаї і складнощі американсько-радянських відносин	223
Початок американської війни у В’єтнамі (223)	
Складний “дипломатичний трикутник” Генрі Кіссінджера (227)	
Зусилля США для досягнення “почесного миру” в Індокитаї	

(229).	
Створення Соціалістичної Республіки В’єтнам (232)	
Події в Лаосі і Камбоджі (233)	
Китайський сегмент “дипломатичного трикутника” Кіссінджера (235)	
Здобутки радянсько-американських домовленостей в обмеженні гонки озброєнь (241)	
РОЗДІЛ 3. Близький Схід і Середземномор’я в умовах біполярного світу	246
Ізраїльсько-арабська проблема (246)	
Палестинська проблема (247)	
Третя арабо-ізраїльська (“шестиденна”) війна (248)	
Четверта арабо-ізраїльська війна (“війна Йом кіпур”) (250)	
Небезпека у Середземному морі. Кіпрська проблема (255)	
РОЗДІЛ 4. Деякі проблеми Азійського регіону	258
Зовнішньополітичний курс нової Японії (1945-1975 ррУ) (258)	
Індо-пакистансько-китайський вузол (261)	
Утворення держави Бангладеш (265)	
Інтеграційні процеси в Азії: АЗПАК, АСЕАН, АНЗЮК (269).	
РОЗДІЛ 5. Вихід країн “третього світу” на міжнародну арену	272
Політичний чинник (273)	
Економічний чинник (274)	
РОЗДІЛ 6. США і Латинська Америка/середина 50-х-середина 70-х років/	277
Американський регіон до середини 60-х років (277)	
Міжамериканські відносини з середини 60-х до середини 70-х років) (280)	
Трагічні події в Чилі (283)	
РОЗДІЛ 7. Концентрація зусиль на розрядку	286
Зусилля по скликанню форуму для досягнення розрядки в Європі (287)	
Гельсінкська Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) 1973-1975 років/291).	
Короткі підсумки	297
Учбові додатки	299
Зміни у керівництві супердержав (300)	
Зовнішньополітичні доктрини та концептуальні настанови держав (303)	

Хронологія розвитку подій (314)

Показчик прізвищ (357)

Абревіатури (363).

Література з курсу 365

Цікаво прочитати 366

КОРОТКА ПЕРЕДМОВА

Учбовий курс «Міжнародні відносини 1945–1975 рр.» не може вважатись методологічно повністю обґрунтованим. Якщо його початкова віха – кінець другої світової війни є незаперечною, то завершальна – Хельсінкська нарада з безпеки та співробітництва в Європі 1973–1975 рр. не може вважатись повністю переконливою. Надії на те, що ця нарада покладе край «холодній війні» чи, принаймні, сприяє істотному пом'якшенню напруження у біполярному світі, не виправдались, визначальною подією ця нарада не стала. Сьогодні методологічно обґрунтованим був би розподіл післявоєнних міжнародних відносин на таких два учбових курси: «Міжнародні відносини 1945–1991 рр.» і «Міжнародні відносини 1991 – до сьогодення». Проте надмірна хронологічна нерівність поки що спонукає фахівців утримуватись від вказаної періодизації і дотримуватись розподілу на два приблизно хронологічно рівних учбових курси: «Міжнародні відносини 1945–1975 рр.» і «Міжнародні відносини 1975 – до сьогодення».

Щодо змісту, то курс «Міжнародні відносини 1945–1975 рр.» є дуже складним, насиченим величезною кількістю важливих міжнародних подій. Це період створення і функціонування ялтинсько-потсдамської системи післявоєнного устрою світу, розмежування світу на дві біполярні політико-економічні системи Захід – Схід, кожна з яких очолюється супердержавою – перша Сполученими Штатами Америки, друга – Радянським Союзом. В цей період напруження між ними набувають інколи ультра небезпечного характеру і загрожують виникненням третьої світової війни. Але разом з цим розуміння обома сторонами смертельної небезпеки такої війни для людства спонукають їх знаходити компроміси заради її відвернення. Парадоксально, але обопільна велич небезпеки сприяла цьому.

З іншого боку, це період величезних змін у світі – розпаду світової колоніальної системи, виникнення величезної кількості нових суве-